

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.97/.99

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/112>

ПОНЯТТЯ І ПРАВОВА ПРИРОДА ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

THE DEFINITION AND THE LEGAL NATURE OF THE ADVISORY BODIES OF THE JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE

Боровська А.О., аспірантка кафедри юстиції

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Предметом дослідження цієї статті є визначення поняття та дослідження правової природи нового явища в українській судовій системі – дорадчих органів.

Зауважено, що у зв'язку із високим рівнем недовіри суспільства до судів, модус взаємодії народу і судової влади зійшовся на появі нових органів в судовій системі України – дорадчих. В контексті такої взаємодії проаналізовано функціонування першого дорадчого органу – Тимчасової спеціальної комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції та зроблено висновок, що діяльність цього органу полягала у здійсненні «громадського контролю», при чому владна складова контролю була відсутня, а орган мав виключно дорадчі функції.

Також, відзначено спільні риси сучасних дорадчих органів в судовій системі України та досліджено висновки вітчизняних вчених щодо правової природи деяких таких органів й частково досліджено роль висновку дорадчого органу у прийнятті рішення суб'єктом призначення.

Констатовано, що в українському законодавстві не існує єдиного нормативного акту, який би визначав дорадчі органи судової системи як цілісний відокремлений інститут, описував мету їх діяльності, правовий статус та повноваження на відміну від дорадчих органів інших гілок влади. Окремо проведено порівняння законодавчо визначеної мети створення дорадчих органів судової системи та схожих інститутів органів державної влади.

На підставі аналізу ознак подібних інституцій та дорадчих органів судової системи встановлено, що останні дійсно мають схожі риси із дорадчо-консультативними органами, квазісудами, громадськими радами і навіть органами державної влади, проте наявність певних кардинальних відмінностей тощо і мають у своєму складі представників громадськості, які самі відповідають критеріям доброчесності і є визнаними фахівцями у галузі. Також відмічено, що ці органи за своєю правовою природою є новим, складним, комплексним інститутом, що поєднує в собі елементи держави і громадської інституції.

У висновку зазначено, що дорадчі органи судової системи України – це незалежні колегіальні органи, які створюються відповідно до закону з метою сприяння суб'єктам призначення встановленню відповідності кандидатів/суддів критеріям доброчесності, професійної етики, високоморальності тощо і мають у своєму складі представників громадськості, які самі відповідають критеріям доброчесності і є визнаними фахівцями у галузі. Також відмічено, що ці органи за своєю правовою природою є новим, складним, комплексним інститутом, що поєднує в собі елементи держави і громадської інституції.

Ключові слова: судова система України, громадський контроль, правова природа дорадчого органу, формування судової влади.

The subject of this article is the definition and analysis of the legal nature of a new phenomenon in the Ukrainian judicial system: advisory bodies.

It is noted that, due to the high level of public distrust in the courts, the mode of interaction between the people and the judiciary has evolved, leading to the emergence of new entities within Ukraine's judicial system—advisory bodies. In the context of this interaction, the functioning of the first advisory body, the Temporary Special Commission for the Verification of Judges of Courts of General Jurisdiction is analyzed. It is concluded that the activities of this body were focused on the implementation of “public control,” without any coercive power, as the body provided exclusively advisory functions.

Additionally, the common features of modern advisory bodies in Ukraine's judicial system are highlighted, and the conclusions of domestic scholars regarding the legal nature of certain such bodies are highlighted. The role of advisory body conclusions in the decision-making process of appointing entities is also partially researched.

It is emphasized that Ukrainian legislation lacks a single regulatory act that defines advisory bodies within the judicial system as a comprehensive and distinct institution. Such an act would describe their purpose, legal status, and powers, unlike the advisory bodies of other branches of government. A comparison is made between the legally defined purposes of advisory bodies in the judicial system and similar institutions within state authorities.

Based on an analysis of the features of analogous institutions and advisory bodies in the judicial system, it is noted that while the latter indeed share similarities with advisory and consultative bodies, quasi-courts, public councils, and even state authorities, certain fundamental differences prevent their classification within any of these groups.

In conclusion, advisory bodies within Ukraine's judicial system are independent collegial entities established in accordance with the law to assist appointing authorities to facilitate candidates' or judges' compliance with distinct criteria such as integrity, professional ethics, and high moral standards. These bodies include public representatives who are also in accordance with integrity criteria and are reputable experts in the field. It is noted that, by their legal nature, these bodies represent a novel, complex, and comprehensive institution that combines elements of both – the state and the public.

Key words: Ukrainian judicial system, public control, legal nature of advisory body, formation of the judiciary.

Виклад основного матеріалу. Формування поняття і дослідження правової природи дорадчих органів у судовій системі України ми будемо здійснювати паралельно та у взаємозв'язку, оскільки як перше, так і друге передбачає аналіз певних ознак та особливостей, основних характеристик рис, нормативного закріплення в законодавстві, місця в системі схожих правових явищ і конкретних унікальних функцій, які притаманні виключно цим органам.

Задля повноти розуміння таких органів, варто згадати про першопричини появи самого інституту – суспільна нетерпимість до проявів несправедливості під час здійснення судочинства і численних корупційних скандалів переросла у спалах громадської активності із запитом на негайне втручання суспільства в усталену систему. Для цього вперше в історії незалежної України, відповідно до Закону України «Про відновлення довіри до судової

влади» [1] у 2014 році при Вищій раді юстиції було створено Тимчасову спеціальну комісію з перевірки суддів судів загальної юрисдикції (ТСК) – прототип сучасних дорадчих органів, причетних до формування органів судової влади [2]. Це був тимчасовий орган, на який поклали завдання здійснення своєрідного «громадського контролю» за судовою владою шляхом проведення перевірок суддів, які виносили рішення проти активістів масових акцій протестів в Україні у 2013–2014 роках,

ТСК складалася із 15 членів, з яких Пленум Верховного Суду України обирав п'ять членів з числа суддів у відставці, які протягом останніх п'яти років перебували на посаді судді не обіймали адміністративних посад у судах, а також не були членами жодної політичної партії, а Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики та Верховна Рада України призначали по п'ять членів – представників громадськості, які є громадянами України та мають вищу юридичну освіту [1].

Саме ці десять представників громадськості у складі ТСК фактично започаткували новий етап у процесі становлення суддів і розвитку їх кар'єри – перевірку суспільством на вірність присязі, непідкупність, незаангажованість і незалежність.

ТСК – це спеціальний орган, створення якого передбачено законом задля досягнення конкретної цілі. Він створювався на один рік (який відведений для проведення перевірки), працював при конституційному органі, засідання проводив з доступом медіа та всіх зацікавлених осіб. Основна функція ТСК полягала у тому, аби надати Вищій раді юстиції свої висновки за результатами розгляду заяв стосовно суддів, які, на думку заявників проігнорували конституційне право активістів на мирні зібрання та неупереджений судовий процес.

Зважаючи на те, що ухвалений ТСК висновок про порушення суддею присяги був обов'язковим для розгляду Вищою радою юстиції при прийнятті рішення, обрані Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики та Верховною Радою України представники громадськості прямо залучалися до процесу перевірки суддів, що свідчить про безпосередню участь суспільства в такій перевірці.

Разом з тим, хоч і Вища рада юстиції була зобов'язана розглянути висновок ТСК, повноваження щодо прийняття відповідного рішення щодо судді залишались виключно за Вищою радою юстиції. Верховний Суд у 2020 році висловився щодо можливості оскарження висновку ТСК та зазначив, що висновок ТСК не має наслідком звільнення судді за порушення присяги, а відповідно, не несе жодних правових наслідків для особи, щодо якої він прийнятий. На підставі зазначеного висновку, у подальшому, Вищою радою юстиції приймається рішення з урахуванням дискреційних повноважень, передбачених Законом України «Про Вищу раду юстиції». Норми Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» не передбачають права на оскарження висновку або рішення ТСК, проте передбачають право судді на оскарження рішення Вищої ради юстиції, прийняте за наслідками розгляду такого висновку в порядку адміністративного судочинства.

Тобто, можемо однозначно стверджувати, що ТСК, здійснюючи «громадський контроль», мала виключно дорадчі функції і владна складова у її діяльності відсутня [3].

Щодо аналізу існуючих наразі дорадчих органів, то наприклад, спільним для них усіх є те, що вони утворюються державою відповідно до закону і з конкретною метою перевірки кандидатів/суддів, а також складаються із представників громадськості – функція «громадського контролю» залишилась основною та реалізовується вже на іншому етапі як перевірка суддів, кандидатів на посади судді передусім на доброчесність, що має стати своєрідним «моральним запобіжником» вчинення корупційних правопорушень.

Щоб дати відповідь на питання цієї статті, ми проаналізували деякі дослідження вітчизняних науковців, які розглядали правову природу дорадчих органів судової системи України через призму конкретних таких органів. Яскравим прикладом є Громадська рада доброчесності (ГРД). Д.В. Приймаченко та А.Б. Маслово визначають ГРД як незалежний від уряду та інших органів влади орган громадського контролю, що створений з метою забезпечення ефективної роботи судової системи України та підвищення її доброчесності. Науковці зазначають, що ГРД не є державним органом, а характеризується як непрофесійний дорадчий неадміністративний орган, який діє як допоміжний орган Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ) для цілей збирання інформації та підготовки висновків щодо доброчесності та професійної етики суддів і кандидатів на посаду судді, але при цьому не ухвалює остаточне рішення стосовно того, чи рекомендувати особу для призначення суддею [4].

Тим не менш, при наявності висновку ГРД що суддя (кандидат на посаду судді) не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності, ВККСУ може ухвалити вмотивоване рішення про підтвердження здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді лише у разі, якщо таке рішення підтримане двома третинами голосів призначених членів Комісії, але не менше ніж дев'ятьма голосами [5]. Тобто порівняно із висновком ТСК, негативний висновок ГРД щодо судді (кандидата на посаду судді) вже має більшу вагу під час прийняття ВККСУ рішення, проте все ж він є результатом здійснення ГРД своєї «дорадчої» функції, оскільки ГРД не приймає остаточного рішення. Цікаво, що «вага» рішення чи висновку дорадчого органу залежить від місця інституції (куди проходить конкурс) в піраміді судової системи України і саме від цього залежить яке значення для її формування має голос дорадчого органу.

Саме питання чи має дорадчий орган владний вплив на призначення суддів на посади породило чимало дискусій у правовому полі – адміністративні позови кандидатів на посади суддів Верховного Суду із вимогою скасування ухвалених щодо них висновків ГРД цьому пряме підтвердження. Резолюції суддів з цього приводу також різні, наприклад, «...висновок ГРД є рішенням інституції громадянського суспільства, яке не може бути предметом адміністративного оскарження, з огляду на те, що воно (рішення) приймається суб'єктом, який не є суб'єктом владних повноважень та який, у зв'язку з цим, не виконує владні управлінські функції» [6]. Рішень із таким обґрунтуванням «невладної» природи ГРД, висновки якої не тягнуть за собою ніяких юридичних наслідків для судді (кандидата на посаду судді) напевно більше, проте існує також і думка про те, що «...відповідач (ГРД) приймає участь у формуванні суддівського корпусу, впливає на суддівську кар'єру та наділений з цією метою відповідними владними повноваженнями» [7].

Щодо правового статусу Громадської ради міжнародних експертів (ГРМЕ), то тут також висить туман невизначеності у контексті наявності владного впливу. А.І. Берлач та К.В. Легких у своєму дослідженні правової природи ГРМЕ прийшли до висновку, що ГРМЕ не в повній мірі відповідає характеристиці «дорадчий, допоміжний орган» зважаючи на ознаки законодавчо встановленого впливу рішень ГРМЕ на рішення ВККСУ. Одночасно, ГРМЕ не наділена правосуб'єктністю у правовідносинах, які виникають у зв'язку з ухваленням відповідних рішень ВККСУ. Ураховуючи, що доброчесність, цілісність є обов'язковою характеристикою як членів ВККСУ, так й членів ГРМЕ, дорадча (допоміжна) функція останньої реалізується виключно крізь призму професійного досвіду її членів, кваліфікаційною вимогою до яких є досвід роботи в інших країнах не менше ніж п'ять років із здійснення процесуального керівництва, підтримання державного обви-

нування в суді чи здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією. За спрямованістю виконуваної функції, ГРМЕ виступає додатковим суб'єктом легітимації судової влади [8].

Фрагментарно беручи за основу досліджену вітчизняними науковцями правову природу визначених дорадчих органів, можемо підсумувати, що дорадчий орган судової системи України в загальному описують як незалежний від уряду та інших органів влади орган громадського контролю, інституцію громадянського суспільства, непрофесійний дорадчий неадміністративний орган, який діє як допоміжний орган для цілей збирання інформації та підготовки висновків щодо доброчесності. На наше переконання такі висновки є слушними та відповідають дійсності, однак, для комплексного аналізу і цілей цієї статті все ж варто описати й інші, не менш важливі елементи правової природи досліджуваних органів.

Повертаючись до конститутивних складових правової природи дорадчих органів судової системи України, а саме нормативного закріплення, ми виявимо, що в українському законодавстві не існує єдиного акту, який би визначав такі органи як цілісний відокремлений інститут, описував мету їх діяльності, правовий статус та повноваження.

При цьому, наприклад, у системі органів виконавчої влади передбачено можливість створення тимчасових консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, в роботі яких можуть залучатися державні службовці, а також народні депутати України, науковці та інші фахівці за їх згодою (частина перша, друга статті 48 Закону України «Про Кабінет Міністрів України») [9].

Водночас, постанова КМУ «Питання консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України» визначає, що ці органи утворюються на постійній або тимчасовій основі Урядом для *забезпечення* здійснення його повноважень і можуть існувати як комісія, комітет, організаційний комітет (координаційний центр), рада, робоча група, урядова комісія, міжвідомча робоча група [10].

Можна прослідкувати, що дорадчі органи судової системи мають аналогічну форму зовнішнього вираження – утворюються як комісія, рада, група тощо. Проте, утворюються вони не для *забезпечення* (забезпечувати = задовольняти потреби; гарантувати; захищати [11]) здійснення повноважень конкретним органом, а задля *сприяння* (сприяти = позитивно впливати; створювати відповідні умови для здійснення, виконання чого-небудь [12]) реалізації органом своїх функцій – «Етична рада утворюється з метою *сприяння* органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя...» [13]; «Громадська рада міжнародних експертів утворюється строком на шість років Вищою кваліфікаційною комісією суддів України для *сприяння* їй у підготовці рішень з питань призначення на посади суддів Вищого антикорупційного суду та є її допоміжним органом» [14]; «Дорадча група експертів утворюється з метою *сприяння* суб'єктам призначення суддів Конституційного Суду...» [15].

Об'єктивуємо тепер поняття самого дорадчого органу. В.Ф. Нестерович, розглядаючи консультативно-дорадчий орган як поняття конституційного права зазначив, що ця категорія є узагальненим юридичним терміном, яким позначають громадську інституцію, створену при органі публічної влади. Дослідник також визначив, що ознаками консультативно-дорадчого органу є:

- 1) консультативне спрямування діяльності;
- 2) дорадча участь у виконанні певних функцій державної, регіональної або муніципальної політики;
- 3) створення та функціонування при органах публічної влади;
- 4) залучення громадськості до діяльності в цих органах [16].

Саме поняття консультативно-дорадчого органу науковець сформулював так – це колегіальна установа або орган, створений при органі публічної влади на постійній чи тимчасовій основі з метою забезпечення участі громадян в управлінні державними та суспільними справами шляхом проведення консультацій з громадськістю, попереднього обговорення питань, що належать до компетенції органу публічної влади, і здійснення громадського контролю за його діяльністю [16].

Якщо ж розтлумачити саме слово «дорадчий» – то це той, «який має право лише обговорювати питання, а не вирішувати його» [17]. Щодо слова «консультативний», то воно походить від латинського слова *consultatio* – «нарада; розгляд; звертання за порадою», пов'язаного з дієсловом *consulto* «раджуся; обмірковую; прошу поради» [17].

Тобто, враховуючи тлумачення схожих понять в інших галузях влади й аналіз профільного законодавства, можна зробити висновок, що дорадчі органи судової системи також покликані діяти лише як дорадчо-консультативний орган – сприяти, радити, консультувати, створювати відповідні умови для виконання функцій, не маючи при цьому ніяких владних повноважень. Однак, таке твердження є дискусійним зважаючи на не тільки можливість оскарження рішення дорадчого органу (нехай лише з процедурних питань), та і наявності умовної ієрархії дорадчих органів залежно від впливу наданого висновку на рішення суб'єкта призначення. Більше того, наразі надання консультацій не входить до повноважень жодного дорадчого органу судової системи.

Враховуючи екзистенційне призначення таких органів, зафіксоване у законодавстві, ми вважаємо, що поняття «дорадчі органи» якнайкраще підходить для досліджуваних нами органів судової системи України. У наукових працях можна знайти підтвердження сформульованої нами тези – схожий висновок зробила і М.М. Стефанчук, яка також зазначила, що узагальнююча назва *правового інституту допоміжних дорадчих органів* запропонована для характеристики правової природи вказаних органів з огляду на законодавчо визначену мету їхнього створення – *сприяння* суб'єктам обрання (призначення) кадрів системи органів юстиції в Україні в прийнятті релевантних компетенційних рішень [18].

Разом з цим, всебічний аналіз дорадчих органів судової системи України наштовкує нас на думку, що такі органи по своїй природі є близькими до квазісудових. Квазісуд, квазісудовий орган (від лат. *quasi* – ніби, майже, немовби) – це особа або орган, який виконує функції, подібні за змістом діяльності і характером до діяльності судді, суду чи судового органу та має повноваження розгляду спору (справи), притягнення до відповідальності. Квазісуд інколи визначається як такий орган, що має стосунок до розгляду справ несудового характеру (скарги, претензії тощо), метою яких є визначення наявності або відсутності зловживання правом. Зазвичай компетенція поширюється на справи щодо: порушення дисципліни, правил поведінки, довіри (в фінансових справах). Повноваження, як правило, обмежені певними спеціалізованими сферами діяльності (регулювання, фінансові ринки, трудове право, стандарти поведінки державних службовців тощо). Рішенням є квазісудовий акт, який приймається і виконується відповідно до процедур, що інколи визначені законом; можуть бути оскаржені до суду (державного органу) [19].

Якщо розглядати дорадчий орган в судовій системі як квазісуд, то дійсно – це колегіальний орган, який виконує певні функції подібні до діяльності судді: збирає, вивчає, досліджує інформацію щодо особи, заслуховує пояснення цієї особи, задає питання для встановлення істини і за результатами своєї діяльності надає висновок, у якому повинно бути обґрунтовано те чи інше рішення щодо особи.

Проте, у своїй сукупності дорадчі органи також не можна назвати цілком квазісудовими – згідно з стат-

тею 124 Основного Закону України правосуддя здійснюється виключно судами і делегування функцій іншим органам не допускається. Більше того, висновки цих органів стосовно відповідності суддів чи кандидатів на посади суддів критеріям доброчесності та професійної етики не можуть бути оскаржені по суті в судовому порядку, що дає підстави визначити таку думку «невиправданним» обмеженням права на судовий захист, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Наприклад, рішення Дорадчої групи експертів (ДГЕ) у процесі конкурсного відбору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду (про оцінювання кандидатів на посаду судді Конституційного Суду за критеріями високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у сфері права) може бути оскаржене в судовому порядку та скасоване виключно з таких підстав:

1) склад Дорадчої групи, який ухвалив відповідне рішення, був неповноважним;

2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Дорадчої групи, які брали участь у його ухваленні;

3) рішення не містить мотивів, з яких Дорадча група дійшла відповідних висновків [15].

Продовжуючи виокремлювати ознаки дорадчих органів у судовій системі, серед вже згаданих інших не можна оминати, на нашу думку, одні з ключових та основоположних – інституційну незалежність та безсторонність, що характеризують всі дорадчі органи судової системи України так як відсутність цих ознак фактично нівелювала б весь інститут і мету його існування.

Не можна оминати і той факт, що частина дорадчих органів судової системи України ускладнена «іноземним елементом» – до складу ГРМЕ, Етичної ради, ДГЕ також входять іноземці – особи, рекомендовані міжнародними та іноземними організаціями, які відповідно до міжна-

родних або міждержавних угод протягом останніх п'яти років надають Україні міжнародну технічну допомогу у сфері судової реформи та/або запобігання і протидії корупції.

Все це робить дорадчі органи судової системи України по істині унікальним інститутом. Вони мають схожі риси із дорадчо-консультативними органами, квазісудами, громадськими радами і навіть органами державної влади, проте з іншого боку – мають кардинальні відмінності, адже судова система працює як окремий незалежний механізм і поява нових внутрішніх інституцій означає лише невідворотній процес розвитку, вектор якого формується зважаючи на суспільний запит, економіко-політичний клімат, рівень корупції в країні тощо.

Висновки. Провівши таке комплексне дослідження ми приходимо до висновку, що дорадчими органами судової системи України є незалежні колегіальні органи, які створюються відповідно до закону з метою сприяння суб'єктам призначення встановленню відповідності кандидатів/суддів критеріям доброчесності, професійної етики, високоморальності тощо і мають у своєму складі представників громадськості, які самі відповідають критеріям доброчесності і є визнаними фахівцями у галузі.

Дорадчі органи у судовій системі України за своєю правовою природою є новим, складним, комплексним інститутом, що поєднує в собі елементи держави і громадської інституції. Вони дещо відрізняються за способом створення, складом, функціоналом, повноваженнями, проте єдині за спрямуванням діяльності – здійснення громадського контролю за формуванням органів судової влади для забезпечення їх легітимності зважаючи на необхідність перезавантаження судової гілки влади на тлі суспільно-політичних змін та для відновлення й забезпечення високого рівня довіри суспільства до судів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про відновлення довіри до судової влади: Закон України від 08.04.2014 №1188-VII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text> (дата звернення: 15.11.2024).
2. Хотинська-Нор О.З., Берлач А.І. Сучасні підходи до формування органів судової влади в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3/2024. С. 513–516. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/124>.
3. Постанова Верховного Суду від 09 червня 2020 року, судова справа № 826/11811/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89732611> (дата звернення: 15.11.2024).
4. Приймаченко Д.В., Маслоа А.Б. Громадська рада доброчесності як суб'єкт громадського контролю за діяльністю суддів. Проблеми правоохоронної та правозахисної діяльності. *Правова позиція*, № 3 (40), 2023. С. 18–25. doi: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.3>.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. Дата оновлення: 08.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top> (дата звернення: 15.11.2024).
6. Постанова Верховного Суду від 30 березня 2021 року, судова справа № 160/9844/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95945952> (дата звернення: 15.11.2024).
7. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 07 грудня 2017 року, судова справа № 826/7186/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70793192> (дата звернення: 15.11.2024).
8. Берлач А.І., Легких К.В. Правова природа Громадської ради міжнародних експертів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024 Серія ПРАВО. Випуск 82: частина 3. С. 153–157. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/305819>.
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014. № 794-VII. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text> (дата звернення 15.11.2024).
10. Питання консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, утворених Кабінетом Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 599. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/599-2009-п#Text> (дата звернення 15.11.2024).
11. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%5%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8> (дата звернення 10.11.2024).
12. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%82%D0%B8> (дата звернення 10.11.2024).
13. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Дата оновлення: 15.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#top> (дата звернення 15.11.2024).
14. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. Дата оновлення: 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення 15.11.2024).
15. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. Дата оновлення: 20.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення 15.11.2024).
16. Нестерович В.Ф. Поняття «консультативно-дорадчий орган» як категорія конституційного права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 138–145.
17. Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword>.
18. Стефанчук М.М. Формування допоміжних дорадчих органів у системі органів юстиції в Україні: пошук концепту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. № 1. С. 56–77.
19. Ігун В.С. Основи правосуддя (Термінологія. Філософія. Практика). 2020. С. 82.